

УДК 930.1:341.324(477.7)

О. В. Тішин

НОВІТНЯ УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню рівня наукової розробленості історії нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України у новітній українській історіографії. Наведено аналіз проблеми формування існуючих підходів вивчення нацистської окупації в сучасній українській історичній науці та запропоновано класифікацію основних напрямків дослідження проблеми за проблемно-тематичною ознакою. Звертається увага на те, що сучасна вітчизняна історіографія нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України має доволі різноплановий характер, в її змісті умовно можливо виділити конкретні тематичні напрямки публікацій, які присвячені вивченню його адміністративно-політичних, економічних, демографічних, релігійних, культурних аспектів.

Ключові слова: історіографія, нацистський окупаційний режим, південно-східні області України.

У переліку найважливіших подій в історії України, котрі потребують глибокого, об'єктивного і комплексного дослідження та висвітлення, важливе місце посідають події, пов'язані з Другою світовою війною та її наслідками. Тема Другої світової війни, становлячи особливий сегмент історичної пам'яті українського народу, після проголошення незалежності України опинилася в центрі численних суспільних дискусій і політичної боротьби. За новітній період розвитку в українській історичній науці накопилася значна кількість праць, присвячених перебігу Другої світової війни на українських землях. Особливої популярності серед сучасних вчених набувають дослідження регіональних аспектів Другої світової війни, зокрема питань пов'язаних з існуванням нацистського окупаційного режиму [1; 5; 19; 40; 55; 56]. З появою численних праць щодо особливостей функціонування нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України назріла проблема всебічного історіографічного аналізу наукового доробку з даної проблеми, зокрема нагального висвітлення потребує питання оцінки успішності застосування новітніх методологічних досягнень сучасної історичної науки, характеристики формування основних тематичних течій.

Мета пропонованої статті полягає в аналізі формування існуючих підходів та напрямків у дослідженні проблеми нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України.

Південно-східні області України включають територію сучасних Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської (райони, розташовані до сходу від річки Південний Буг), Херсонської областей, які під час нацистської окупації становили південь рейхкомісаріату «Україна», утворюючи три генеральні округи: «Миколаїв», «Таврія» та «Дніпропетровськ».

Незважаючи на існування великої кількості наукових публікацій з історії нацистської окупації південно-східних областей України, історіографічне осмислення даної проблеми представлено недостатньо деякими публікаціями чи працями загального історіографічного характеру [18; 20; 21; 22; 66]. З цього приводу доречно навести слова В. Стецкевича про те, що ми «вже маємо величезний науковий доробок з історії України в добу війни, але історіографічно він не розроблений і на десять відсотків...» [45, с. 44].

На сьогодні для ще не до кінця сформованої української політичної нації властивий розколотий стан історичної свідомості про Другу світову війну, в якій домінують український націоналізм і русифікована радянсько-комуністична ідеологія, які «є породженням століть бездержавності і колоніальної залежності України і, у свою чергу, самі є причиною сучасної кризи історичної пам'яті» [13, с. 72]. У сучасній же українській історіографії Другої світової війни, доводиться визнати існування трьох неспівмірних як за тематичною збалансованістю, так і за кількісними та якісними властивостями підходів її версій, які можна окреслити як «національна», «модерна» та «російсько-радянсько-імперська». Якщо перша й остання з перелічених версій концентруються насамперед на політичних питаннях (при цьому їх апологети обирають імпозантні епізоди для обґрунтування власної позиції й суто негативні – для критики своїх опонентів), то «модерна» – більш рівномірно охоплює подієвий простір й не оминає дражливіх тем, переводячи їх із політичної у суто науково площину [20, с. 193]. Своєю чергою, «національна» версія апелює до джерел та світових аналогій «національної історії», тоді як «радянська» більшою мірою – до стереотипів масової свідомості.

Характеризуючи історіописання Другої світової війни О. Є. Лисенко слушно зазначає: «Більшість спроб написання узагальнюючих праць з історії України періоду Другої світової війни важко назвати успішними. Кілька таких книг вийшли невиразними, не мають «власного обличчя», авторського бачення, яскравості викладу. Ще складніше цього досягти, коли до справи беруться великі авторські колективи. Вказана обставина є однією з причин того, що все більше молодих науковців шукає невторованих шляхів у, так би мовити, «паралельних світах» історіописання. Відхід у соціальну, усну, інтелектуальну, гендерну історію, військову антропологію, історію речей, побуту та повсякдення тощо слід вважати органічною реакцією на обмеженість маневру в, здавалося б, такому широкому макросторичному просторі» [21, с. 21].

У працях, присвячених перебігу Другої світової війни на українських землях, досить виразно прослідковуються дві тенденції, які стали своєрідною відповіддю на можливість використання раніше

недоступних джерел, відсутність цензури й ідеологічних обмежень [20, с. 169]. Перша тенденція отримує свій вияв у зосередженні уваги на гуманітарній сфері війни та формуванні таких напрямів досліджень, як військова антропологія, соціальна й усна історія, історія релігії. Друга ж тенденція пов'язана з прагненням надати періоду Другої світової війни на території України виразно національного звучання. При цьому «обидва міфи, незважаючи на їх кардинальну ідеологічну відмінність один від одного, по суті подібні – вони являють собою суміш правди, напівправди і неправди» [35, с. 195].

Дослідження нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України переважно здійснюється на регіональному рівні істориками місцевих ВНЗ. При цьому можливо говорити про певну «регіональну» спеціалізацію у вивченні нацистської окупації. Так, миколаївські дослідники зробили значний внесок у вивчення історії голокосту на півдні України та характеристики становища південних областей у початковий період війни. У 2004 р. ними була видана колективна монографія «Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941–1944 рр.» [23], в якій значна увага присвячена подіям окупації і голокосту. Логічним підсумком захищеної в 2006 р. під керівництвом М. М. Шитюка кандидатської дисертації Н. В. Сугацької стала публікація згаданими вченими монографії «Геноцид проти євреїв Південної України в роки німецько-румунської окупації» [69]. Також під його керівництвом була підготовлена кандидатська дисертація А. А. Погорелова «Південь України в початковий період Великої Вітчизняної війни. Червень 1941 – листопад 1942 рр.» (2008 р.), на основі якої в 2009 р. була видана однойменна монографія [70]. Групою запорізьких науковців поряд з розробкою традиційних адміністративно-політичних та економічних аспектів нацистської окупації (В. С. Орлянський, О. С. Тедеев), розробляються такі новаторські підходи, як історія повсякдення з активним залученням усно-історичних джерел (Ф. Г. Турченко, Т. В. Винярчук, Ю. П. Князьков, І. М. Спудка, О. М. Ігнатуша та ін.). Результати досліджень запорізьких вчених регулярно публікуються в «Наукових працях історичного факультету Запорізького національного університету». Одними з останніх доробків істориків з м. Запоріжжя стали монографії «Місцеві органи управління в період окупації на Запоріжжі (1941–1943 рр.)» [34] та «Запорізький рахунок Великої війни. 1939 – 1945» (2013) [8]. Окрім цього, результати досліджень запорізьких вчених регулярно публікуються в «Наукових працях історичного факультету Запорізького національного університету». Отже, відбувається формування миколаївської та запорізької наукових шкіл з вивчення історії півдня України в період 1941–1945 рр.

Сучасна вітчизняна історіографія нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України має доволі різноплановий характер, в її змісті умовно можливо виділити конкретні тематичні напрямки публікацій, які присвячені вивченню його адміністративно-політичних, економічних, демографічних, релігійних, культурних аспектів.

Адміністративно-політичним аспектам німецького окупаційного режиму присвячені наукові розробки Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле [8], Н. В. Сугацької [51; 54], В. С. Орлянського і О. С. Тедеева [34], О. О. Захарченко [10]. В опублікованій у 2008 р. статті «Створення місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування на півдні України в часи нацистської окупації краю» [51] Н. В. Сугацька охарактеризувала взаємодію органів німецької окупаційної адміністрації та самоврядування на півдні України в 1941–1944 рр. Так, «окупаційна влада відмовилась від створення українських адміністративних органів на обласному рівні» [51, с. 144], адже організація місцевого управління з самого початку обмежувалась сільською або міською громадою і районом. Дослідниця звернула увагу на те, що однією з проблем, з якою зіштовхнулася німецька окупаційна влада стало те, що «...керівники районів і бургомістри міст проштовхували на вигідні посади своїх родичів» [51, с. 144], внаслідок чого в управах розвинулась «родинність». Тому щоб запобігти цьому, окупаційна адміністрація видала «...розпорядження районним і сільським старостам, де наказувалось не допускати сумісної служби в установах родичів» [51, с. 145].

У виданій в 2010 р. монографії В. С. Орлянського і О. С. Тедеева «Місцеві органи управління в період окупації на Запоріжжі (1941–1943 рр.)» [34] докладно висвітлена господарська діяльність Запорізької міської управи як складової частини німецької окупаційної адміністрації в галузі освіти, охорони здоров'я, сфері соціального захисту, ставлення управи до «єврейського питання». Вчені підкреслюють факт взаємозалежності німецької влади та Запорізької міської управи, адже, не німецька за своїм складом Запорізька міська управа була наймасовішим сегментом окупаційної адміністрації. Через це німецька влада була не в змозі проводити самостійно управлінські дії.

В 2013 р. групою запорізьких науковців була опублікована монографія «Запорізький рахунок Великої війни. 1939 – 1945» [8], в якій на широкій базі недосліджених раніше архівних матеріалів, мемуарів, споминів, опитувань очевидців детально реконструювалися різноманітні аспекти існування нацистського окупаційного режиму на території Запорізької області. У монографії запорізькі дослідники підкреслюють той факт, що на практиці в зоні окупації нацисти використовували принцип поєднання, а подекуди й «накладання» двох правових систем – радянської і німецької, адже як радянський соціалістичний, так і німецький націонал-соціалістичний політичні режими були тоталітарними і багато в чому схожими. Тому радянська нормативна система, нехай у спотвореному та хаотичному вигляді, але продовжувала існувати і за окупаційного режиму [8, с. 148], а у перших оголошеннях окупаційної військової адміністрації місцевому населенню повідомляли, що «після зайняття країни німецькими військами радянський закон продовжує своє існування, за винятком окремих випадків, де застосовується інший (німецький) закон або даються особливі розпорядження» [8, с. 148]. У підсумку запорізькі автори приходять до низки важливих висновків відносно організації та діяльності нацистського окупаційного режиму на території Запорізької області. По-перше, мережа допоміжних місцевих управ німецької окупаційної адміністрації охоплювала всю область – вони утворювалися навіть у тих дрібних населених пунктах, де про німців тільки чули або ж вони були представлені лише дрібними чиновниками німецької сільськогосподарської адміністрації. По-друге, це були найнижчі владні структури, які

безпосередньо здійснювали повсякденний контакт з населенням. По-третє, співробітниками цих органів ставали вихідці з місцевого населення. Таким чином, на думку науковців, можна говорити про «...формування певного адміністративного симбіозу: з одного боку, місцеві управи виступали як низові структури нацистської політичної системи, з іншого – вони репрезентували населення конкретних регіонів окупованої країни» [8, с. 156].

Питанню колабораціонізму та ставленню до окупантів місцевого населення присвячені деякі публікації О. С. Акуніна [3], М. А. Слободянюка та І. А. Шахрайчука [37; 38; 39], М. М. Шитюк і А. А. Погорелова [70]. В 2004 р. була видана монографія М. А. Слободянюка та І. А. Шахрайчука «Рух опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни» [37]. В третьому розділі монографії «Особливості фашистського окупаційного режиму» дослідники піддали докладному аналізу всі напрямки нацистської окупаційної політики на Дніпропетровщині. Вчені детально висвітлили ставлення німецької окупаційної влади до створення українських органів самоврядування, зокрема ними було встановлено, що після утвердження нацистського окупаційного режиму в Дніпропетровську за згодою одного з очільників окупантів полковника фон Альберті та з ініціативи ОУН-Бандери утворено українську обласну адміністрацію, яку очолив професор П. Олійниченко [37, с. 70]. М. А. Слободянюк та І. А. Шахрайчук з'ясували, що ««новий порядок», особливо на початку окупації, коли окупанти прагнули завоювати підтримку місцевого населення, дозволяв створення громадських організацій» [37, 93], які мали можливість діяти головним чином у галузі культури, освіти та соціальної допомоги за умов абсолютної лояльності до режиму, серед яких виділялися культурно-освітнє товариство «Просвіта» та Всеукраїнський Комітет Допомоги. Окрім цього, як зазначають вчені, Дніпропетровськ був осередком діяльності таких партій, як Українська мужицька партія, Еволюційна партія соціальних реформ, Національно-Трудовий Союз [37, с. 97]. Загалом, як зазначають на Дніпропетровщині «органи місцевого управління діяли в умовах повної підконтрольності і залежності від німецьких адміністративних і поліцейських органів» [37, с.74]. В статті «Селяни України під нацистським окупаційним режимом, 1941-1944 рр. (на матеріалах південних областей)» [39] М. А. Слободянюк визначає причини прихильного ставлення певних категорій населення до німецької окупаційної політики. На думку науковців «німецькі окупанти, за відповідної політики, могли дістати підтримку досить широкого прошарку українського селянства, бо відсоток різного роду репресованих та розкуркулених, переслідуваних за свої політичні, національні чи релігійні переконання, фольксдойчів, селян, які прагнули приватизації землі, і просто кон'юнктуриків був, вочевидь, чималим» [39, с. 47].

Проблемі співпраці населення з німецькою та румунською окупаційною владою приділяється значна увага в захищеній 2008 р. дисертації миколаївського дослідника А. А. Погорелова «Південь України в початковий період Великої Вітчизняної війни. Червень 1941 – листопад 1942 рр.» [36]. На думку вченого, «незважаючи на проведену радянською владою примусову евакуацію спеціалістів суднобудівних заводів напередодні окупації, у південних обласних центрах залишилась значна кількість робітників» [36], причиною чого була відсутність транспортних засобів та небажання кидати родини напризволяще чи антирадянські настрої. А. А. Погорелов встановив, що найбільших масштабів різновиди колабораціонізму набрали серед сільського населення, яке виявилось лояльнішим до німецько-румунських окупантів, аніж міське, що можна пояснити тим, що на відміну від нечисельного робітничого класу, який пов'язував свій добробут з встановленням радянської влади, селян більшовицький жовтневий переворот 1917 р. позбавив права приватної власності. На думку авторів монографії «Південна Україна: червень 1941 – листопад 1942 рр.» [70] М. М. Шитюка та А. А. Погорелова, однією з головних причин провалу підпільно-партизанського руху на початку окупації на півдні України став значний «кредит довіри» місцевого населення до окупантів [68, 203]. Саме цей фактор, а не відсутність досвіду, поспіх чи прорахунки у виборі структури організації став вирішальним та призвів до фактичного розгрому руху Опору на півдні в початковий період окупації.

Одним з провідних напрямків дослідження функціонування нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України є дослідження економічної політики. Дана проблема розроблялася в публікаціях О.С. Акуніна [2], І. Т. Кішак [14], О. О. Захарченко [11], В. С. Орлянського [31], М. О. Слободянюка [39]. О. О. Захарченко були виділені три етапи окупаційної аграрної політики на півдні України. На першому етапі «...в умовах «блискавичної війни», захопивши за доволі короткий час значні території України... гітлерівське керівництво вважало доцільним, передусім з економічних міркувань, зберігати деякий час велике сільськогосподарське виробництво, яке утворилося в Україні у передвоєнні роки» [11, с. 180]. Під час другого етапу нацисти «...намагалися налагодити економічне життя для подальшого ведення війни, розпочали господарське освоєння Північного Причорномор'я... для більш ефективної експлуатації сільського господарства у власних цілях і закладення фундаменту для повоєнної колонізації краю вихідцями з рейху» [11, с. 182]. Німецькими окупантами планувалося побудувати залізницю для вивезення хліба й зрошувальну систему з використанням вод Інгульця і Дніпра, відкриття першої черги якої мало відбутися восени 1943 р. [11, с. 182]. Третій етап аграрної політики «...позначився відвертим хижачьким пограбуванням і нищенням сільськогосподарських ресурсів України. Відступаючи з Лівобережної України і Донбасу, за наказом фюрера окупанти здійснювали варварську тактику «випаленої землі»...» [11, с. 183].

У статті «Економічна політика нацистського керівництва на території Запорізької області» дослідницею І. М. Слудкою встановлено, що в м. Запоріжжі німецькою окупаційною адміністрацією багато уваги приділялося відродженню кустарної промисловості, яка була покликана заповнити вакуум товарів широкого вжитку для населення і цим сприяти налагодженню під німецьким контролем товарообміну останніх на продукцію сільського господарства. Так, при промисловому відділі міської управи Запоріжжя було створено підвідділ для обслуговування приватних підприємств та кустарних промислів [43, с. 192]. Окупанти на

підприємствах встановили нелюдську систему експлуатації та примусової праці, наприклад, на більший частині підприємств робітники мали свої номери, без імен та прізвищ, за невихід на роботу вони потрапляли у спеціальні табори з особливим станом, робочий день тривав 10 – 16 годин. Дослідниця прийшла до висновку, що політика нацистського керівництва в галузі промисловості залежала від військово-політичного становища Німеччини, причому нацистські погляди щодо економічної експлуатації України зазнали трансформації від видобутку сировини на початковому етапі війни до відновлення видобувної, важкої та машинобудівної галузей після провалу плану «блискавичної війни» [43, с. 192].

Демографічні процеси на півдні України періоду нацистської окупації висвітлюються в публікаціях Т. В. Винарчук [6], В. В. Чернявського [59; 60], О. О. Захарченко [9], О. Ф. Штейнле [71]. Проблеми пов'язані з депортацією місцевого населення розроблялися в працях В. В. Чернявського [59; 60], на думку якого, «якщо включити евакуйованих етнічних німців, сумарна кількість вивезеного на примусові роботи населення півдня України складає близько 142993 чоловік, що відносно небагато у порівнянні з іншими регіонами УССР» [69, с. 85]. Як зазначає вчений, «...така ситуація детермінована двома групами факторів: а) наявністю регіональної промислової інфраструктури, що складала стратегічне значення для німецького командування на момент бойових дій та ймовірного подальшого геополітичного курсу Німеччини; б) наявністю дихотомії в середовищі окупаційної адміністрації по відношенню до політики експлуатації місцевих трудових ресурсів» [59, 85]. Демографічним втратам місцевого населення та достовірності радянської офіційної статистики жертв присвячена наукова розробка Т. В. Винарчук «Жертви окупаційної влади території Запорізької області в роки Другої світової війни» [6], в якій дослідниця наводить приклади масових розстрілів євреїв, партійного та радянського активу, каральних заходів окупаційної влади.

На сьогодні в сучасній українській історіографії значна увага приділяється вивченню голокосту єврейського населення на півдні України. Події геноциду у єврейських землеробських колоніях півдня України розглядається в статті І. Шайкіна і М. Зябко [61]. Участі «фольксдойче» у винищенні євреїв півдня України присвячені наукові публікації М. Козиревої [16; 17]. Значний вклад у вивчення голокосту єврейського населення на півдні України був зроблений М. М. Шитюком [23; 69] та Н. В. Сугацькою [46-50; 52-53]. В 2008 р. вчені підготували й видали монографію «Геноцид проти євреїв Південної України в роки німецько-румунської окупації (1941–1944 рр.)». Як зазначають дослідники, на півдні України події голокосту «...відзначалися особливим трагізмом у зв'язку з тим, що в цьому регіоні, на відміну від інших окупованих територій, німецькі загарбники не мали наміру створювати гетто чи спеціальні табори для ізоляції євреїв, а протягом місяця після захоплення регіону розгорнули негайне масове фізичне винищення євреїв» [69, 131]. М. М. Шитюк та Н. В. Сугацька відзначають, що південь України мав стати своєрідним полігоном для створення «юденфрай», тобто «...землі, вільної від євреїв, майбутнього життєвого простору для арійської раси» [69, с. 132]. Вчені встановили, що до середини 1942 р. абсолютна більшість єврейського населення в південній частині рейхскомісаріату «Україна» була винищена нацистами варварськими методами [69, с. 131].

Іншим провідним напрямком дослідження нацистського окупаційного порядку на півдні України є розробка проблеми німецької культурної політики на підкорених територіях, яка розглядалася в наукових публікаціях С. А. Беллеца [4], Т. К. Захарченко [12], Л. Задорожної [7], Ю. П. Князькова [15], С. Могилюк [29; 30], І. М. Спудки [42; 44], Н. В. Шевченко [62-68]. Так, у статті «Коротка історія загальноосвітніх шкіл міста Запоріжжя періоду нацистської окупації (1941–1943)» [15] Ю. П. Князьков докладно висвітлює особливості існування загальноосвітніх шкіл міста Запоріжжя під час нацистської окупації в 1941–1943 рр., надаючи короткі відомості про історію всіх загальноосвітніх шкіл міста. На думку І. М. Спудки, «політика окупантів щодо налагодження системи освіти, зокрема на території Запорізької області, не дала бажаних для нацистських керівників результатів, носила непослідовний та обмежений характер і суттєво не вплинула на забезпечення кваліфікованими кадрами військових галузей економіки Німеччини [44, с. 82]. Дослідниця стверджує, що якщо початкові та середні професійні школи працювали і продовжували підготовку спеціалістів, то більша частина відновлених вузів та окремих факультетів працювала формально. На погляд І. М. Спудки, низький професійний рівень підготовки спеціалістів періоду німецької окупації середнього або вищого фаху пов'язаний, по-перше, – з браком кваліфікованих викладачів, по-друге, – недостатньою матеріальною та навчальною базою, по-третє – відсутністю політичної волі у окупантів для того, щоб ретельно розпочати підготовку фахівців [44, с. 81]

Регіональним особливостям освітньої політики німецької влади в генеральному окрузі «Дніпропетровськ» присвячені наукові розробки С. Могилюк [29; 30], котрою встановлено, що внаслідок німецької окупаційної політики в сфері освіти на території генерального округу «Дніпропетровськ» школи не були укомплектовані потрібною кількістю висококваліфікованих педагогів, в школах навчальні дисципліни викладали вчителі переважно без належного фаху та вищої освіти, причиною чого були встановлені німецькою владою критерії відбору педагогічних кадрів, згідно з якими неблагонадійних вчителів до німецької влади на роботу не брали [29, с. 50].

В 2010 р. Н. В. Шевченко було захищено дисертацію «Діяльність національних культурно-освітніх закладів Півдня України в період німецько-румунської окупації 1941-1944 рр.» [64], в якій дослідниця зробила детальну порівняльну характеристику діяльності культурно-освітніх установ у південних районах рейхскомісаріату «Україна» та губернаторстві Трансністрія, висвітливши специфіку функціонування наукових установ, системи освіти за німецько-румунського режиму, діяльність сценічного мистецтва, кіно та радіомовлення. У своєму дослідженні Н. В. Шевченко спиралася переважно на розпорядження та накази вищого керівництва, звіти відділів освіти, соціального забезпечення, культури та мистецтв при міських управах. Вчена зазначає, що на території південно-східних областей України діяли навчальні заклади п'яти груп: 1) заклади дошкільного виховання (ясла, дитсадки, дитячі будинки); 2) нижчі школи (початкові, загальні

народні школи); 3) середні школи; 4) спеціалізовані школи, середні спеціальні навчальні заклади; 5) вищі школи. При цьому «вузи, які відкривалися, працювали недовго і практично всі через деякий час закрилися» [64], за виключенням Одеси. Дослідницею було встановлено, що «періодичні видання рейхскомісаріату «Україна» і Транснстрії не мали принципових відмінностей у поданні чи розміщенні публікацій агітаційно-пропагандистського змісту, оскільки працювали на спільну мету» [64]. На думку дослідниці «ідеологічний вплив нацистів на населення засобами радіо й кіно був малоефективним, оскільки програми радіопередач здебільшого обмежувалися музичним репертуаром, а в кінотеатрах демонстрували комедії та мелодраматичні стрічки німецькою мовою, малозрозумілі місцевому населенню» [64]. Румунські окупанти, на відміну від німецьких, лояльніше ставилися до шкіл з російською мовою навчання, які функціонували поруч з румунськими і ширше використовували радянські традиції у методиці навчання.

Релігійна проблематика розроблялася в працях О. М. Ігнатуші [8] та М. І. Михайлуци [24–28]. О. М. Ігнатушою був підготовлений один із підрозділів колективної монографії «Запорізький рахунок Великої війни. 1939–1945» [8], присвячений релігійному життю на території Запорізької області в період окупації. Науковець підкреслив те, що в своїй релігійній політиці нацисти «...прагнули надати суспільно-церковний резонанс» [8, с. 230], залучаючи духовенство до виголошення промов і підготовки відозв до населення з приводу перемог німецької армії, проведення подячних молебнів на честь Гітлера. Як зазначає О. М. Ігнатуша, протягом двох місяців окупації – до кінця 1941 р. – німці відкрили раніше закриті церкви, в яких відновили діяльність усі православні громади м. Запоріжжя [8, с. 232]. На думку вченого, на території Запорізького краю співвідношення кількості церков і релігійних громад проукраїнської Української автокефальної православної церкви і проросійської Української автономної церкви були співрозмірними з переважанням у бік осередків автономної церкви [8, с. 238].

М. І. Михайлуцою було встановлено, що на півдні України спершу за проведення церковної політики відповідало командування групи армій «Південь» на чолі з генералом Рунштедтом [28, с. 114]. Як зазначає вчений «у Миколаївській генеральній окрузі богослужіння почали відновлюватися вже восени 1941 року» [28, с. 115], а на початку 1942 р. остаточно сформувалася загальна німецька окупаційна політика щодо українського православ'я...» [28, с. 115], про що свідчить ряд документів. Так, 11 лютого 1942 р. з'явилася спеціальна директива бригаденфюрера СС і генерал-майора поліції Томаса для всіх частин СС та поліційних команд Києва, Житомира, Миколаєва і Дніпропетровська, в якій ставилося завдання всіма способами перешкоджати становленню Всеукраїнської автокефальної церкви. Другий документ – проект січневого 1942 р. указу Розенберга Коху, в якому йдеться про необхідність підтримки Автокефальної православної церкви на протиположному полюсі до Автономної православної церкви.

Одним з найменш досліджених питань нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України у вітчизняній історіографії продовжує залишатися історія повсякдення. У своїй статті «Механізми впровадження «нового порядку» окупаційною владою на Херсонщині 1941–1944 рр.» Г. В. Цибуленко, поставивши собі за мету розглянути реальне життя основної маси населення, що безпосередньо не брала участі у військово-політичному та ідеологічному протистоянні і виживала в умовах війни під тиском тоталітарних режимів, зосередився на дослідженні матеріалів сільських і районних органів управління і самоврядування. На думку науковця, «саме в цьому просторі відбувалося реальне втілення доктринальних позицій і господарських ініціатив III Рейху, формувалося реальне поле суспільно-політичного, соціокультурного та економічного управління і виявлялося сприйняття різними групами населення нового режиму» [58, с. 253]. У своїй роботі Г. В. Цибуленко проаналізував низку політичних документів місцевої окупаційної адміністрації, що регламентувала повсякденне життя місцевого населення. Як зазначає вчений, головне завдання німецького окупаційного режиму полягало в утриманні «...в стані лояльності до нової влади місцеве населення» [58, с. 254]. Наслідком цього стало видання ряду заборон, зокрема, про заборону зберігання зброї та радіоприймачів, про покарання шкідництва, про пересування вулицями, про заборону псування сільськогосподарської продукції.

Значний внесок у вивчення побуту періоду німецької окупації був зроблений запорізькими істориками Ф. Г. Турченком, В. С. Орлянським, Т. В. Винарчук, Ю. П. Князьковим, І. М. Спудкою у підрозділі «Заробітна плата, харчування, житло» колективної монографії «Запорізький рахунок Великої війни. 1939 – 1945» [8]. Науковці прийшли до висновку, що з метою забезпечення життєдіяльності тих, хто буде працювати «в німецьких інтересах», «...на захопленій території СРСР Німеччина використовувала цілі блоки радянської соціальної політики» [8, с. 178], що особливо яскраво проявилось в сфері заробітної плати, визначення цін, організації громадського харчування, забезпечення житлом, паливом. Вчені з'ясували, що відповідно до ухваленної від 1 грудня 1942 р. Запорізькою міською управою постанови про регулювання умов оплати всі службовці ділилися на 8 груп, кожній з яких нараховувалася своя заробітна платня у діапазоні від 1200 крб до 280 крб. з додатковою платнею за знання німецької мови [8, с. 179]. Як зазначають вчені, ціни на продовольство, яке було в розпорядженні торгів, встановлювала окупаційна влада, яка слідувала, щоб вони не дуже відрізнялися від довоєнних радянських [8, с. 179]. Дослідниками було встановлено, що для формування лояльного до нової влади прошарку місцевого населення німецька влада передавала житловий фонд в розпорядження місцевих управ, які організовували масову кампанію з розпродажу залишеного евакуйованими майна й розподілу їх житла [8, с. 186].

Підсумовуючи, зазначимо, що сучасними українськими істориками було здійснене дослідження більшості аспектів функціонування нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей України, з посеред яких найбільш повно висвітлена адміністративно-політична, економічна та культурна проблематика. На сьогодні недостатньо вивчені й потребують подальшої розробки такі питання, як історія повсякдення, матеріально-побутових умов періоду окупації, соціальної політики окупантів й

медичного забезпечення, перспективним питанням залишається застосування джерел з усної історії. Для методологічного арсеналу праць більшої вчених, які вивчають історію нацистського окупаційного режиму, притаманним є традиційне домінування позитивізму, зосередження на макроісторії та недостатнє застосування новітніх підходів. Проте проведення аналіз дозволяє стверджувати, що у сучасній вітчизняній історіографії нацистського окупаційного режиму на території південно-східних областей, як і в новітній українській історіографії Другої світової війни загалом, відбувається поступове руйнування старих радянських кліше відносно німецької окупації.

Перспектива подальших досліджень цієї проблеми вбачається у вивченні традиційних і нових методологічних підходів до осмислення взаємодії державної влади і населення в умовах окупації.

Джерела та література

1. Абакумова В. І. Окупаційний режим та антифашистський рух опору на Луганщині (1941–1943 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / В. І. Абакумова; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Далія. – Луганськ, 2004. – 24 с.
2. Акунін О.С. Південноукраїнське селянство в роки окупації (1941–1944 рр.): продподатковий окупаційний тягар/ О.С. Акунін // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 92–97.
3. Акунін О. С. Последствия немецко-румынского оккупационного режима (1941-1944 гг.) на Юге Украины: «коллаборционизм» или вынужденное сотрудничество с оккупантами // Проблемы истории массовых политических репрессий в СССР: к 70-летию начала Великой Отечественной войны: Материалы VII Международной научной конференции. – Краснодар: Эконвест, 2012. – С. 322–328.
4. Беллецца С. А. Освіта в Україні під час нацистської окупації (на матеріалах Дніпропетровської області) / С. А. Беллецца // Український історичний журнал. – 2010. – № 3 – С. 78–91.
5. Боляновський А. В. Німецька окупаційна політика в Галичині у контексті гітлерівського «нового порядку» в Європі у 1941–1944 роках : автореф. дис... д-ра. іст. наук : 07.00.02 / А. В. Боляновський; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1999. – 16 с.
6. Винарчук Т. В. «Жертви окупаційної влади території Запорізької області в роки Другої світової війни» / Т. В. Винарчук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXV. – С. 149–156.
7. Задорожна Л. Стан шкільної освіти в період німецької окупації 1941–1943 рр. (на прикладі м. Дніпропетровська) / Л. Задорожна // Історія в школі. – 2001. – № 11. – 12. – С. 23–29.
8. Запорізький рахунок Великої війни. 1939–1945 / Ф. Г. Турченко, В. М. Мороко, О. Ф. Штейнле, В. С. Орлянський [та ін.] ; Ф. Г. Турченко (наук. ред.). – Запоріжжя : Просвіта, 2013. – 416 с.
9. Захарченко О. Етнічні німці півдня України в колонізаторських планах Третього рейху // Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Легасова Л.В. – К., 2011. – С. 388–397.
10. Захарченко О.О. Німецько-румунський окупаційний режим на території Миколаївщини / О.О. Захарченко // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941–1944. – Миколаїв, 2004. – С.138–171.
11. Захарченко О. О. Окупаційний «новий аграрний порядок» на Півдні України (1941–1944) Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 4 червня 2014 р., м. Миколаїв. – Миколаїв : МНАУ, 2014. – С. 177–184.
12. Захарченко Т. К. Політика німецько-фашистських окупантів в сфері освіти на території Приазов'я (1941-1943 гг.): постановка проблеми / В.А. Агеева, Т. К. Захарченко // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – № 2. – 2008. – С. 130–132
13. Зерній Ю. О. Історична пам'ять як об'єкт державної політики / Ю. О. Зерній // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1. – С. 71–76.
14. Кішак, І. Т. Сільське господарство Миколаївщини в 1940–1944 роках / Т. І. Кішак // Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1944 : (до 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / ред. кол. : О. М. Гаркуша (голова), Ю. О. Шклярський, М.М.Шитюк та ін. – Миколаїв, 2004. – С. 207–214
15. Князьков Ю. П. Коротка історія загальноосвітніх шкіл міста Запоріжжя періоду нацистської окупації (1941–1943 рр.) / Ю. П. Князьков // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXVII. – С. 137–145.
16. Козирева М. Е. Доля євреїв Миколаївщини в період фашистської окупації / М.Е. Козирева, В.В. Щукін // Первые Запорожские еврейские чтения "Еврейское население Юга Украины": Доклады и сообщения. - Запорожье, 1997. – С. 124–127
17. Козирева М.Е. Участь німецьких колоністів у масовому знищенні єврейського населення на території Миколаївщини під час фашистської окупації // Шестые Запорожские еврейские чтения. – Запорожье: Диво, 2002. – С. 153-156.
18. Король В. Ю. Історіографія історії України періоду Другої світової війни / В.Ю. Король // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія Історія. – 2002. Вип. 63–64. – С. 14–17.
19. Лаврищук В. І. Фашистський окупаційний режим в західних областях України 1941–1944 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. І. Лаврищук ; НАН України, Ін-т історії України. – К., 1998. – 28 с.
20. Лисенко О. Є. Дослідження Другої світової війни в сучасній Україні: основні тенденції та перспективи / О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 165–194.
21. Лисенко О. Дослідження історії Другої світової війни як суспільний і науковий феномен // Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Легасова Л.В. – К., 2011. – С. 18–24.
22. Лисенко О.Є. Тематика Другої світової війни на сторінках «Українського історичного журналу»: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі / О.Є. Лисенко // Український історичний журнал. – 2007. – №6. – С.119–142.
23. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни: 1941–1944 (До 60-річчя визволення області від німецько-румунських окупантів) / під керівництвом Шитюка М. М. – Миколаїв: Квіт, 2004. - 503 с
24. Михайлуца М. І. Війна 1941–1945 рр.: злочин проти церкви на Півдні України / М. І. Михайлуца // Південний-Захід. Одесика : істор.-краєзн. наук. альманах. – Вип. 6. – Одеса : «Орпінум», 2008 – С. 156–173.

25. Михайлуца М. І. До питання про руйнівне обличчя війни: збитки заповідні православній церкві на Півдні України у 1941 – 1945 рр. / М. І. Михайлуца // Історичні записки : зб. наук. праць. – Вип. 11. – Луганськ : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2006. – С. 125 – 133.
26. Михайлуца М. Пастирсько-побутове життя духівництва в період окупації Півдня України / Микола Михайлуца // Південний-Захід. Одесика : істор.-краєзн. наук. альманах. – Вип. 7. – Одеса : Друкарський дім, 2009. – С. 207 – 222.
27. Михайлуца М. І. Православна церква в Південній Україні за часів румунсько-німецької окупації (1941–1944 рр.) / М. І. Михайлуца // Україна в роки Другої світової війни. 1939–1945 рр.: матер. наук.-теор. конф., 9 – 10 лист. 1994 р. / М-во внутр. справ, Укр. акад. внутр. справ. – К. : УАВС, 1994. – С. 93 – 95.
28. Михайлуца М. Релігійна політика окупантів на Миколаївщині: особливості, суть та наслідки (серпень 1941 – березень 1944 рр.) / М. Михайлуца, О. Тригуб // Краєзнавство. – 2014. – № 1. – С. 113 – 123.
29. Могилюк С. Педагогічні кадри генерального округу «Дніпропетровськ»: особливості роботи та ставлення до професійних обов'язків, їх кваліфікація та відбір / С. Могилюк // Наукові виклади. – № 11. – № 4. – С. 47 – 51.
30. Могилюк С. Середньо-професійна освіта Дніпропетровщини: пріоритетні напрямки та етапи становлення під час німецької окупації (1941-1943) / С. Могилюк // Історія в школі. – 2011 – № 11 / 12. – С.11 – 18.
31. Орлянський В. С. Господарська діяльність Запорізької міської управи в період німецької окупації (1941 – 1943 рр.) / В. С. Орлянського // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – Вип.21. – С.52 – 57.
32. Орлянський В. С. Деякі напрямки політики окупаційної адміністрації в соціальній сфері життя населення Запоріжжя. / В. С. Орлянського // Культ. вісник: наук. теор. щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя: Просвіта, 2010. – Вип. 25. – С. 38 – 41.
33. Орлянський В. С. Діяльність запорізької міської управи в області освіти й охорони здоров'я в період німецької окупації (1941-1943 рр.) / В. С. Орлянського. – [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/history/00283537_0.html. – Дата доступу: 10.05.2014. – Назва з титулу екрану.
34. Орлянського В. С., Тедесва О. С. Місцеві органи управління в період окупації на Запоріжжі (1941 – 1943 рр.). – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 332 с.
35. Пилявець Р. І. Пам'ять про Другу світову війну як проблема сучасного українського соціуму. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Ntip_2013_9_16.pdf. – Дата доступу: 10.05.2014. – Назва з титулу екрану.
36. Погорелов А. А. Південь України в початковий період Великої Вітчизняної війни. Червень 1941 – листопад 1942 рр. : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. А. Погорелов; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=history&id=1249&start=8. – Дата доступу: 10.05.2014. – Назва з титулу екрану.
37. Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.): дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Микола Анатолійович Слободянюк. – Дніпропетровськ, 2002. – 278 с.
38. Слободянюк М. А. Рух опору на Дніпропетровщині в роки Великої Вітчизняної війни / Шахрайчук І. А., Слободянюк М. А. – Д.: ВКФ «Оксамит-Текс», 2004. – 294 с.
39. Слободянюк М. Селяни України під нацистським окупаційним режимом, 1941-1944 рр. (на матеріалах південних областей) // Київська старовина. – 2000. – № 2. – С. 44 – 57.
40. Сміян К. П. Волинь в період німецької окупації 1941–1944 рр. : автореф. дис... канд. істор. наук : 07.00.01. / К. П. Сміян ; Ужгород. держ. ун-т. – Ужгород, 1996. – 20 с.
41. Слудка І.М. Деякі аспекти вивчення окупаційного режиму в історіографії // Література та культура Полісся. Регіональна історія та культура в українському та східноєвропейському контексті. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – Вип. 27. – С. 167–172.
42. Слудка І.М. Культурна політика німецько-фашистських загарбників у Запорізькій області // Державна етнопольна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України: Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції / Ред. кол.: М.В. Дедков та ін. – Запоріжжя: ЗНТУ; Сімферополь: Доля, 2001. – С. 100 – 103.
43. Слудка І. М. Економічна політика нацистського керівництва на території Запорізької області // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – Вип. XXXI. – С. 189 – 194.
44. Слудка І. М. Система освіти часів окупації на території Запорізької області / Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – Вип. XXX. – с. 78 – 83.
45. Стецкевич В. Українське історіописання війни 1941 – 1945 рр.: деякі аспекти осягнення (тези повідомлення) // Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Легасова Л.В. – К., 2011. – С. 43 – 50.
46. Сугацька Н.В. Антисемітська пропаганда колаборантської преси в часи фашистської окупації на Миколаївщині (1941 – 1944 рр.) // Південний архів (історичні науки). – Херсон, 2004. – Вип. XV. – С. 156 – 159.
47. Сугацька Н.В. Геноцид проти єврейського населення Півдня України в роки німецько-румунської окупації (1941-1944 рр.) : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сугацька Наталія Василівна ; Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2006. – 20 с.
48. Сугацька Н. Єврейське питання в колаборантській пресі на Миколаївщині (1941–1944 рр.) // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв, 2004. – С. 46 – 47
49. Сугацька Н.В. Масове знищення єврейського населення в сільській місцевості на Півдні України у період німецької окупації (1941 – 1943рр.) // Південний архів (історичні науки). Херсон, 2006. Вип. XXII. – С. 280 – 284.
50. Сугацька Н.В. Масове знищення єврейського населення на території Миколаївщини під час фашистської окупації // Еврейское население на Николаевщине: Сборник документов и материалов. В 2-х тт. Николаев: Атолл, 2004. –Т. 2. – С. 27 – 32.
51. Сугацька Н.В. Місцева адміністрація та самоуправління на Півдні України в часи нацистської окупації краю (1941 – 1944 рр.) в контексті подій Холокосту // Південний архів (історичні науки). Херсон, 2005. – Вип. XX. – С. 148 – 153.
52. Сугацька Н.В. Події Холокосту на Миколаївщині під час німецької та румунської фашистської окупації // Південний архів (історичні науки). Херсон, 2005. – Вип. XIX. – С. 200 – 205.
53. Сугацька Н.В. Специфічні особливості подій Холокосту на Півдні України (за матеріалами Миколаївської області) // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. Одеса: Юридична література, 2004. – Вип. 19. – С. 237 – 243.

54. Сугацька Н. Створення місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування на півдні України в часи нацистської окупації краю // Сучасний вимір держави та права: Збірник наукових праць / Під редакцією В.І.Терентьева, О.В. Козаченка. – Миколаїв: Вид-во "Іліон", 2008. – С. 143 – 145.
55. Тарнавський І. С. Німецько-фашистський окупаційний режим в Донбасі (1941 – 1943 рр.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / І. С. Тарнавський; Донец. держ. ун-т. – Донецьк, 1999. – 19 с.
56. Удовик В. М. Німецько-фашистський окупаційний режим (1941–1944 рр.) на території генеральної області «Київ» (Київська та Полтавська області): автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. М. Удовик ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 16 с.
57. Цибуленко Г. В. Окупаційний режим за матеріалами фонду Р-1520 – сільські управи державного архіву Херсонської області / Г. В. Цибуленко // Культурологічний вісник : Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 29. – С. 15-20.
58. Цибуленко Г. В. Формат і механізми «Нового порядку» окупаційної влади на Херсонщині 1941-1944 рр. / Г. В. Цибуленко, Л. О. Цибуленко // Південний архів. Історичні науки : Зб. наук. праць. – Вип. XXXI-XXXII. – Херсон : Вид. ХДУ, 2010. – С. 252 – 265.
59. Чернявський В. В. Депортація цивільного населення півдня України на примусові роботи до Третього рейху 1941–1944 рр.: основні тенденції і регіональна специфіка // Війна. Окупація. Пам'ять: Примусові робітники з України в окупованій Європі: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 27 вересня 2012 р. / Український інститут національної пам'яті, Інститут історії України НАН України; упоряд.: Р. І. Пилявець, В. М. Яременко. – К.: НВЦ «Пріоритети», 2012. – С. 75 – 87.
60. Чернявський В. В. Качественный и количественный состав населения, вывезенного на принудительные работы в Третий рейх в 1941 – 1945 годах (на материалах Николаевской области) / В. В. Чернявський // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки РДГУ. – 2010. – Вип. 20. – С. 225 – 229.
61. Шайкин И.М., Зябло М.Н. Нацистский геноцид в еврейских земледельческих колониях Юга Украины // Очерки по истории Холокоста и Сопrotивления в Украине. -К., 1999. – С. 152– 186.
62. Шевченко Н.В. «Виховання» українського населення на окупованих територіях німецькою пропагандистською машиною / Н.В.Шевченко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т.115. Випуск 102. Історичні науки. – С.45-49.
63. Шевченко Н.В. Вищі навчальні заклади Миколаївщини в роки Великої Вітчизняної війни / Н.В.Шевченко // Гілея. Філософія. Історія. Політологія. Науковий вісник. – 2007. – Випуск 9. – С.293-298.
64. Шевченко Н.В. Діяльність національних культурно-освітніх закладів півдня України в період німецько-румунської окупації 1941-1944 рр. : Автореферат... к. істор. наук, спец.: 07.00.01 - історія України / Н. В. Шевченко. – Миколаїв : Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили, 2010. – 16 с.
65. Шевченко Н.В. Культурно-освітні заклади Миколаєва в період окупації / Н.В.Шевченко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т.83. Випуск 70. Історичні науки. – С.142 – 147.
66. Шевченко Н. В. Культурно-освітні проблеми під час німецько-румунської окупації (сучасна українська історіографія) // Історичний архів (збірник наукових праць). Збірник праць / Миколаїв, 2009. – С. 29 – 33.
67. Шевченко Н.В. Освіта та виховний процес в середовищі етнічних німців Миколаївщини в окупаційний період / Н.В.Шевченко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т.100. Випуск 87. Історичні науки. – С.83 – 87.
68. Шевченко Н.В. Політика німецько-румунської влади у сфері освіти на окупованій території Півдня України / Н.В.Шевченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2007. – Випуск XXI. – С.230-233.
69. Шитюк М.М., Сугацька Н.В. Геноцид проти євреїв Південної України в роки німецько-румунської окупації (1941 – 1944 рр.) / М. М. Шитюк, Н. В. Сугацька — Миколаїв, 2008. – 154 с.
70. Шитюк М. М. Південна Україна: червень 1941 – листопад 1942 рр. / М. М. Шитюк, А. А. Погорелов. – Миколаїв : Вид-во І. Гудим, 2009. – 360 с.

Тишин О. В. Новейшая украинская историография нацистского оккупационного режима на территории юго-восточных областей Украины

Статья посвящена определению уровня научной разработанности истории нацистского оккупационного режима на территории юго-восточных областей Украины в новейшей украинской историографии. Приведен анализ проблемы формирования существующих подходов изучения нацистской оккупации в современной украинской исторической науке и предложена классификация основных направлений исследования проблемы по проблемно-тематическому признаку. Обращается внимание на то, что современная отечественная историография нацистского оккупационного режима на территории юго-восточных областей Украины имеет достаточно разноплановый характер, в ее содержании условно можно выделить конкретные тематические направления публикаций, посвященных изучению его административно-политических, экономических, демографических, религиозных, культурных аспектов.

Ключевые слова: историография, нацистский оккупационный режим, юго-восточные области Украины.

Tishyn O. V. The newest Ukrainian historiography of the Nazi of occupation regime is on territory of south-east regions of Ukraine

Article devoted to defining the level of scientific elaboration history of Nazi occupation regime in the south-eastern regions of Ukraine in modern Ukrainian historiography. The analysis of the problems of existing approaches the study of the formation of the Nazi occupation in modern Ukrainian historiography and classification of the main directions of research problems for problem-thematic basis. Attention is drawn to the fact that modern national historiography of the Nazi occupation regime in the south-eastern regions of Ukraine has a rather diverse nature of its content may be conditionally highlight specific themes of publications devoted to the study of its administrative, political, economic, demographic, religious, cultural aspects.

Keywords: historiography, the Nazi occupation regime, south-eastern regions of Ukraine.